

EXPORTUL REGIONAL – FACTOR AL SPECIALIZĂRII SMART ÎN ROMÂNIA

Daniela Antonescu¹, România

În contextul actualei perioade de programare, regiunile coeziunii sunt încurajate să-și construiască propriile strategii de dezvoltare pe baza potențialului endogen și a specializării inteligente, în scopul promovării acestor sectoare și activități care prezintă avantaje competitive. Mai mult, relația dintre dezvoltarea endogenă și export este foarte importantă pentru atingerea unui nivel înalt de competitivitate și specializare, contribuind, astfel, la dezvoltarea durabilă a societății cunoașterii. Prezentul articol își propune să analizeze exportul la nivel regional, în România, pe baza datelor și informațiilor furnizate de Nomenclatorul Combinat, în scopul identificării tendințelor de specializare smart a activităților economice. În concluzie, specializarea la export în România este, în mare măsură, susținută de produsele din secțiunile XVI (mașini, aparate, echipamente electrice, imagini de televiziune și aparate de înregistrat sau de reproducere sunetului și piese și accesorii) și XVII (vehicule, aeronave, nave și echipamente de transport asociate), acestea având o valoare adăugată relativ mare și un potențial de propagare a efectelor relativ ridicat, fiind dependente în mare măsură de avantajele locale (potențialul endogen) oferite de unele regiuni (tradiție, costuri reduse ale forței de muncă, materii prime și materiale, de capital uman).

Cuvinte cheie: specializare smart, export regional, dezvoltare regională, competitivitate, inegalități teritoriale, potențial endogen.

In the context of actually programming period, cohesion regions are encouraged to build their own development strategies based on endogenous potential and smart specialisation, aim to promote these sectors and activities in which they has competitive advantages. The relationship between endogenous development and export is very important for attaining a high level of competitiveness and specialisation, contributing to the development of the knowledge society. This paper analyzes data on exports at the regional level, on sections of the Combined Nomenclature, in order to identify trends of smart specialisation of economic activity. In conclusion, the Romania's export specialisation is, to a large extent, supported by products from the sections XVI (machinery, mechanical appliances, electrical equipment, television image and sound recorders and reproducers and parts and accessories) and XVII (vehicles, aircraft, vessels and associated transport equipment), which are less manufactured and capital goods. The highest potential of endogeneity is presented by the exports in sections XVI and XVII, as these have a relatively high value added and a propagation character from and towards the other activities and sectors of activity. This specialisation depends to a very large extent on the local advantages provided by some counties (low costs for labour force, raw materials and materials, human capital).

Key words: smart specialisation, regional export, regional development, competitiveness, endogenous potential, territorial inequalities.

Introducere

Potrivit literaturii de specialitate, capacitatea de export a unei regiuni sau națiunii depinde, în mare măsură, de cunoștințele acumulate și dotările existente (Hausmann și Klinger, 2007). Ipoteza de la care se pornește în promovarea acestei afirmări este aceea că regiunile care prezintă specializări în producția unui anumit produs și pot redistribui mai ușor capitalul uman, fizic și instituțional, dacă acestea se află “în apropierea” altor regiuni care deja l-au produs sau valorificat. Aproximarea dintre produse se bazează pe a-numita *probabilitatea pe perechi*, ceea ce înseamnă că, o regiune poate exporta un anumit produs având în vedere exportul altor produse (“spațiul produsului”).

În România, la nivel regional, se confirmă cele prezentate anterior: pe o hartă imaginară a specializării produselor, punctul central al exportului este de înalt de sectorul automobilelor și al utilajelor conexe, care are legături puternice cu foarte multe sectoare (sectorul utilajelor și al metalelor, sectorul de produse electronice, cauciuc, mase plastice, produse chimice, dar și cu alte sectoare cheie).

Abordarea teoretică

Influențând competitivitatea și specializarea la nivel teritorial, exportul este considerat, în prezent, un factor care contribuie major la creșterea regională, dar și o sursă de apariție a inegalităților economice și sociale în profil regional. Acest aspect fiind reliefat și detaliat în cadrul unor curente ale gândirii economice, astfel:

- *abordarea keynesistă* (teoria de bază): susține că cererea externă pentru bunurile și produsele unei regiuni contribuie la creșterea economică a acesteia;
- *teoriile de creștere post-keynesiene* – relevă că productivitatea și competitivitatea, prin prețuri, stimulează exporturile, iar prețurile de export regionale generează creșterea prin efectul de multiplicare;
- *orientarea heterodoxă* vizează, în special, teoria polilor de creștere a lui Perroux Fr., teoria centru-periferie, dezvoltarea auto-centrată);
- *orientarea tradițională clasică* (subliniază importanța analizei complexului industrial, a specializării industriale);
- *curentul care pune accentul pe analiza inegalităților internaționale* (ciclu de producție, analiza centru-periferie);

¹ Daniela Antonescu, Email: daniela.antonescu25@gmail.com; Tel. 0766295926

• *studiile i cercet rile lucr rile orientate spre analiza disparit ilor regionale*, din anii '60-'70, vizând diviziunea spa ial a muncii (Friedmann J., Holland S.);

• *modele integrate de dezvoltare regional* analizate în lucr rile lui Isard W i Greenhut M. (1956).

Specializarea regional bazata pe export este prezentat i analizat în teoriile neoclasice privind avantajele comparative, în sensul c regiunile se specializeaz i export bunuri i produse care au la baz resursele primare abundente din zon (materii prime, for de munc , capital) (Armstrong, 2000). Astfel, regiunile reac ioneaz la cererea extern prin stimularea cresterii sectoarelor de baz sau prin cresterea exportului. Cererea este determinat de pre ul exporturilor regionale, nivelul veniturilor din alte regiuni i de pre ul produselor de substitu ie de pe pia a extern . Efectul multiplicator legat de veniturile i cheltuielile regionale stimuleaz pe diferite c i economia regional sau local , multiplic rile putând fi negative sau pozitive. Teoria cre terii endogene bazat pe export recunoa te importan a specializ rii, diversific rii i impactul pozitiv al cererii externe asupra dezvolt rii regionale.

Competitivitatea interna ional a sectoarelor de export, dintr-o anumit regiune, determin cre terea economic . Calitatea produselor i serviciile suplimentare (dup vânzare) influen eaz cererea iar, din punctul de vedere al ofertei, competitivitatea exporturilor regionale este influen at de costul factorilor de produc ie (capitalul, salariile, materiile prime, tehnologii, costul produselor intermediare etc.).

Elasticitatea sau sensitivitatea cererii pentru exporturile unei regiuni determin schimb ri în nivelul pre urilor i veniturilor; prezen a echilibrului dintre cererea i oferta regional creeaz premise pentru declan area cre terii regionale, dar i de apari ie a inegalit ilor între regiuni.

Cre terea regional bazat pe export poate fi un proces cumulativ, din punctul de vedere al veniturilor, efectele induse fiind accelerarea investi iilor, cre terea ocup rii în regiune i a cererii pentru produsele i serviciile locale, dezvoltarea industriilor secundare i a economiilor externe etc. (Taylor, 2000).

În contextul actual al globaliz rii i integr rii, exportul este considerat un factor important (poate chiar un motor) al dezvolt rii regionale, determinând cre tere i concuren între regiuni, exceptând cazul a a-numitor exporturi de prosperitate sau, dimpotriv , exporturi pauperizante (immiserating exports¹).

Specializarea la export, în Romania

În România, cele opt regiuni de dezvoltare prezint un grad modest de interna ionalizare a firmelor locale, disparit i importante în ceea ce prive te nivelul performan elor economice la export, dar i inegalit i la nivel regional i intra-regional.

Criza financiar global , declan at în anul 2008, a afectat negativ exportul României, amploarea impactului negativ eviden iind leg turile tot mai strânse între economia na ional , economia UE i alte state ale lumii. Dimensiunea global a crizei a scos în eviden un grad ridicat al conexiunilor între diferite pie e financiare, de bunuri i servicii, i un puternic proces de propagare rapid a efectelor defavorabile negative ale crizei asupra regiunilor lumii (Ghibu iu, 2011).

Pentru România, în anul 2013, principalele ri partenere la export au fost: Germania (17,8%), Italia (8,6%), Fran a (7,0%), Turcia (5,6%), Ungaria (5,1%), Bulgaria (3,8%), Regatul Unit al Marii Britanii i al Irlandei de Nord (3,8%), Federa ia Rus (3,1%), Olanda (2,8%) i Polonia (2,6%). În ultimii ani, Germania i Italia au reprezentat o valoare de circa 26,4% din exporturile totale ale României, împreun cu Fran a, ponderea acestor ri în volumul total al importurilor i exporturilor României a fost în jurul valorii de 33,4%, ceea ce eviden iaz o puternic dependen extern a economiei României fa de evolu ia economiei celor trei ri i o condi ionare relativ mare a dezvolt rii regionale din ara noastr de efectele de propagare a ISD din acestea (Tabelul 1).

Tabelul 1. Dependen a exporturilor române ti de starea economic din rile considerate
"investitori str ini în România"

	2012				Pondere (%)	
	Trim.I	Trim. II	Trim. III	Trim. IV	În ISD din România (31 decembrie 2011)	În exportul României (2011)
	Rata de cre tere (date ajustate sezonier) % (trimestrul precedent=100)					
ri UE în recesiune					10,8	23,0
Italia	-0,8	-0,7	-0,2	-0,9	6,1	12,8
Spania	-0,4	-0,4	-0,3	-0,7	1,7	2,4
Rep. Ceh	-0,6	-0,4	-0,3	-0,2	1,5	1,7
Ungaria	-1,0	-0,5	-0,4	-0,9	1,1	5,7
Portugalia	-0,1	-1,0	-0,9	-1,8	0,4	0,4
ri UE în prag de recesiune (cre tere zero)					63,5	42,6
Olanda	0,1	0,2	-1,0	-0,2	21,7	3,1
Austria	0,4	0,1	0,1	-0,2	17,5	2,2

¹ Exporturile pauperizante se produc atunci când cre terea cantitativ a acestora conduce la sc derea volumului încas rilor valutare i implicit a poten ialului de cre tere endogen regional , mai ales ca urmare a deterior rii raportului de schimb (terms of trade), precum i al unui grad sc zut de prelucrare , valorificare relativ sc zut a produselor exportate (Bhagwati, J., 1958; Johnson H., 1955; Raymond L.C., Whalley J., 1994; Brebisch

Germania	0,5	0,3	0,2	-0,6	11,4	18,6
Francia	-0,1	-0,1	0,1	-0,3	9,1	7,5
Belgia	0,2	-0,5	0,0	-0,1	2,0	2,0
Marea Britanie	-0,2	-0,4	0,9	-0,3	1,3	3,2
Bulgaria	0,0	0,3	0,1	0,1	0,1	3,6
UE27/UE26	0,0	-0,2	0,1	-0,5	88,4	71,0
România	-0,2	0,3	-0,2	0,2		

Sursa: INS, BNR, Eurostat

Exporturile României sunt dominate de industria de mașini, aparate, echipamente, mijloace de transport care deține circa 42,2% din totalul exporturilor (anul 2013). Acestea sunt urmate, la mare distanță de exportul de produse agroalimentare (12%), produse chimice (11,2%), metale comune (10,3%), textile și încălțăminte (5,6%) etc.

În anul 2013, patru grupe de mărfuri și-au majorat contribuția la export a României față de anul 2012, și anume: produse agroalimentare (cu 1,9 p.p.), mașini, aparate, echipamente și mijloace de transport (cu 1,1 p.p.), produse din lemn, hârtie (cu 0,3 p.p.) și alte mărfuri (cu 0,1 p.p.). Există și grupe de produse care și-au redus, pe secuni, ponderea: metale comune (cu 2 p.p.), produse chimice și plastice (cu 0,9 p.p.), produse minerale (cu 0,3 p.p.) și textile, confecții, încălțăminte (cu 0,2 p.p.) (Figura 2). Comparativ cu anul 2012, se constată o creștere a exportului la produsele agroalimentare (+2 p.p.) și mașini/aparate/echipamente (+1 p.p.). Celelalte grupe de produse au înregistrat scăderi ale ponderilor în total export, cea mai importantă fiind înregistrată în sectorul metalelor comune (-2 p.p), dar și la produse chimice și plastice (-1 p.p).

Impactul structurii pe ramuri a exporturilor României evidențiază predominanța produselor de export din ramurile cu nivel tehnologic slab și mediu¹.

La realizarea PIB total al țării, se constată o tendință de creștere a contribuției exportului (de la 26,8% la 39,6% - perioada 2008-2013), în timp ce importul și pierderea relativ constantă a aportului, excepție fiind anul 2009, când contribuția se reduce drastic (de la 40% la 33,39%). În perioada analizată, balanța comercială externă a înregistrat un sold negativ, cu tendință clară de diminuare.

În perioada 2008-2013, s-a constatat o ușoară îmbunătățire a structurii exportului pe domenii cu o valoare adăugată mai mare (de exemplu, ponderea echipamentelor, mașinilor și mijloacelor de transport fiind de 43% în total exporturi în primele 7 luni din 2014, față de 26% în 2005). În același timp, gradul de concentrare pe anumite sectoare (de exemplu, industria auto) a crescut, acesta putând deveni un punct vulnerabil în anumite condiții economice. Echipamentele electrice și dispozitivele mecanice, mijloacele de transport și textilele de înjumătățite din exporturile României. Ponderea mijloacelor de transport în total exporturi s-a triplat în ultimii zece ani, de la 5,7%, spre 17%, urcând până pe locul doi în topul celor mai importante sectoare exportatoare. Totuși, un punct vulnerabil al exporturilor românești este legat de ponderea relativ mare și constantă a exportului de materii prime (produse vegetale, petrol, cereale, metale).

Este de remarcat că, în mod constant, topul exportatorilor din România este dominat de Automobile Dacia, Rompetrol, Arcelor Mittal, OMV Petrol, Grup Servicii Petroliere, Petrotel Lukoil, Daewoo, Michelin, Alro etc. În anul 2013, acest top național a cunoscut o modificare din punctul de vedere al exportatorilor cu capital străin, astfel: Automobile Dacia și-a păstrat locul întâi, în timp ce ArcelorMittal a fost detronat de către SC FORD România SA, locul trei a fost preluat de SC Rompetrol Rafinare SA (OMV a trecut pe locul patru). Locurile cinci și șase au fost ocupate de Honeywell Technologies SARL (reprezentant fiscal) și Flextronic Manufacturing Europe.

Specializarea regională a exporturilor

Regiunile de dezvoltare participă în mod diferit la realizarea exportului. Astfel, o analiză a exporturilor pe regiuni și pe secuni de produse, în perioada 2008-2013, arată prezența unor disparități vizibile între regiuni: cea mai importantă contribuție la exportul național o are regiunea București-Ilfov, cu o pondere de 21,06% din total, dar cu o evoluție în uoară scădere. Aceasta este urmată de alte două regiuni – Vest și Sud – care, împreună, însumează aproximativ 30% (fiecare cu circa 14,5%). Ultimul loc este deținut de regiunea Nord Est, cea mai puțin dezvoltată dintre regiuni, cu o participare la exportul total de numai 4%.

Există regiuni care, în perioada analizată, și-au crescut ponderea în valoarea totală a exporturilor, și acestea sunt: Sud, Vest și Centru (tabelul 2). Exportul acestor regiuni depinde, preponderent, de activitatea unor firme locale, puternice din punct de vedere economic, și, de regulă, cu capital străin (în România, ISD deține circa 70% din export).

O analiză a ponderii exportului la nivel regional din punctul de vedere al revenirii acestuia (anul 2013 comparativ cu anul 2008), arată că cinci din opt regiuni și-au recuperat valoarea de dinaintea începerii crizei. Regiunile care nu au revenit la situația existentă înainte de începerea crizei sunt: București-Ilfov, Sud Est și Sud Vest.

Tabelul 2. Contribuția regiunilor la exportul total al României, în perioada 2008-2013 (% în total)

¹ După nivelul tehnologic al exporturilor, avem următoarele categorii: (1) sectoare nivel tehnologic mediu-slab (medium low-tech): prelucrarea și eiului, cocsificarea, cereale, tratamentul combustibililor nucleari, cauciucul și masele plastice, produsele din minerale nemetalice, metalurgia, construcțiile metalice și produsele din metal (exclusiv mașini, utilaje și instalații), construcțiile și reparațiile de nave (low-tech); (2) sectoare cu un nivel tehnologic redus (low-tech): industria alimentară, uleiuri, lemn și produsele din lemn, celuloză, hârtie, editurile, poligrafia, mobilierul etc.; sectoare cu nivel tehnologic mediu-înalt (medium high-tech): industria produselor chimice (excepție făcând medicamentele), mașinile și echipamentele, mașinile și aparatele electrice, mijloacele de transport rutier, alte mijloace de transport, construcțiile/reparațiile de aeronave.

	Criza economică și financiară			Recuperare după criză		
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nord Est	4,66	4,32	4,45	4,39	4,99	4,74
Sud	14,47	16,68	16,61	16,91	17,02	16,42
Bucuresti-Ilfov	21,06	21,27	19,05	19,79	20,64	20,79
Vest	14,70	14,22	14,41	14,72	15,67	16,30
Sud Est	13,43	11,73	10,95	10,73	10,44	10,35
Nord Vest	11,49	13,56	16,15	15,60	12,34	11,52
Centru	12,62	12,52	13,24	12,86	13,49	13,83
Sud Vest	7,57	5,69	5,13	5,00	5,41	6,06
Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Sursa: Prelucrări ale autorilor după SCHIMBURILE COMERCIALE ALE ROMÂNIEI PE JUDEȚE în perioada 1.01. – 31.12.2012 și în perioada 1.01.-31.12.2013, Ministerul Economiei, Departamentul de Comerț Exterior și Relații Internaționale

Ritmul anual de creștere a exportului la nivel regional a înregistrat valori diferite de la o regiune la alta, astfel, în anul 2013, primul loc este deținut de regiunea Sud Vest, cu un ritm de creștere de 22,81%, urmat de regiunea Vest (Tabelul 3).

Tabelul 3. Ritmul anual de creștere a exportului regional, în perioada 2008-2013 (creștere procentuală de la un an la altul; comparativ 2013 și 2008)

	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012	2013/2008
Nord Est	-20,78	31,03	21,59	12,97	4,21	48,57
Sud	-1,29	26,60	25,54	-0,09	5,85	65,92
B-I	-13,55	13,88	28,08	3,58	10,50	44,31
Vest	-17,18	28,85	25,91	5,70	14,17	62,15
Sud Est	-25,22	18,70	20,80	-3,44	8,80	12,66
Nord Vest	1,04	51,38	19,17	-21,49	2,43	46,57
Centru	-15,14	34,51	19,78	4,10	12,52	60,15
Sud Vest	-15,63	14,57	20,21	7,50	22,81	53,42
Romania	-12,84	27,15	23,32	-0,72	9,73	48,88

Sursa: Prelucrări ale autorilor după SCHIMBURILE COMERCIALE ALE ROMÂNIEI PE JUDEȚE în perioada 1.01. – 31.12.2012 și în perioada 1.01.-31.12.2013, Ministerul Economiei, Departamentul de Comerț Exterior și Relații Internaționale

Specializarea exportului la nivel urban și rural

În anul 2014, structura populației totale a României, pe medii, era de 56,43% în mediul urban și 43,57% în zonele rurale. Comparativ cu anul 2008, populația urbană a înregistrat o tendință de creștere (4,5%). Totuși, în comparație cu ponderea populației urbane din Uniunea Europeană, de 75%, nivelul de urbanizare din România este relativ redus.

Potrivit OECD¹, regiunile pot fi urbane sau rurale, dacă se încadrează într-una din situațiile următoare:

- Regiuni predominant rurale (populație rurală de peste 60% din total populație),
- Regiuni intermediare (40%-60% populație urbană),
- Regiuni predominant urbane (ponderea populației urbane se depășește pragul de 60% în total populație).

Având în vedere categoriile prezentate mai sus, putem spune că regiunile din România sunt, de fapt, **regiuni urbane** (zone aflate la granița între ariile de activități agricole și cele sub-urbane sau urbane). Cea mai urbanizată regiune este București-Ilfov, cu o pondere a populației urbane, în anul 2014, de 91,66% (în creștere, de la 90,2% în anul 2008), și cea mai puțin urbanizată este regiunea Nord Est (44,84% - și acest procent în creștere, de la 41,6%).

Totuși, se poate vorbi și despre regiuni predominant urbane, acestea fiind: Vest (63,82%) și Centru (60,17%) (Figura 1).

¹ În 2010, Comisia Europeană a convenit asupra unui noi tipologii de regiuni predominant rurale, regiuni intermediare și regiuni predominant urbane, pe baza unei variații a metodologiei OCDE.

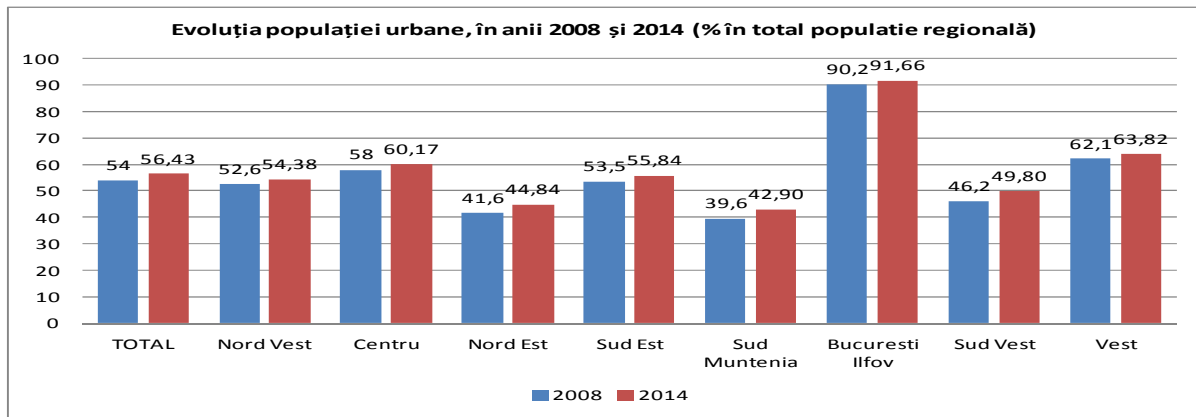

Figura 1. Evoluția populației urbane, în anii 2008 și 2014 (% în total populație regională)

Sursa: Prelucrări ale autorului – date din Anuarul Statistic al României, 2008-2013 (Anexa 3)

Exportul regional, este determinat, într-o proporție relativ mare de gradul de urbanizare, dar și de potențialul regional endogen, bazat pe resurse naturale sau forțe de muncă relativ ieftine și bine pregătite (un atu care începe să își piardă din importanță din cauza migrației masive spre statele membre UE).

Concluzii

În general, activitatea de export depinde într-o proporție foarte mare de modul în care un stat sau o regiune își valorifică potențialul endogen, inclusiv cunoștințele acumulate și capacitățile existente. Având un impact pozitiv asupra competitivității și specializării regionale, exportul este considerat, în prezent, un factor important al creșterii economice, dar și o sursă de apariție a inegalităților teritoriale. Această creștere bazată pe export este considerată un proces cumulativ, care accelerează procesul investițional local, ocuparea, cererea internă și dezvoltarea industriilor secundare.

Exporturile României sunt dominate de industria de mașini, aparate, echipamente electrice, mijloace de transport, produse agroalimentare, chimice, metale comune, textile și încălțăminte etc. Produsele exportate prezintă, în mare parte, un nivel tehnologic redus, fiind controlate de un număr redus de firme, care de înlocuirea relativ mare din volumul acestora, fiind, de regulă, investiții străine directe.

Evoluția și ponderea exportului la nivel regional diferă de la o regiune la alta, fiind predominant de regiunea București Ilfov, la polul opus, aflându-se regiunea Nord Est. Din perspectivă spațială, exportul este determinat, într-o proporție relativ mare, de gradul de urbanizare al zonei și de potențialul endogen, bazat pe resurse naturale sau forțe de muncă relativ ieftine, bine pregătite.

BIBLIOGRAFIE

1. Albu C., Ghibu I., Oehler I., Lianu C., Giurgiu A., (2013), STUDII DE STRATEGIE ȘI POLITICI (SPOS), Studiul nr. 4, “Perspective și provocări ale exporturilor românești în perioada 2010-2014”, prin prisma relațiilor comerciale bilaterale și regionale ale Uniunii Europene;
2. Dinga E., “Unele efecte ale crizei financiare asupra economiei reale”, [ftp://www.ipe.ro/RePEc/vls/vls_pdf/vol13i3p18-31.pdf](http://www.ipe.ro/RePEc/vls/vls_pdf/vol13i3p18-31.pdf);
3. G. Georgescu (2012), “The Global Crisis Impact on Romanian Trade Structure”, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/36339/1/MPRA_paper_36339.pdf;
4. Hausmann, R. and Klinger, B. (2007): “The Structure of the Product Space and the Evolution of Comparative Advantage”, CID Working Paper No. 146;
5. Hausmann, R., Hwang, J. and Rodrik, D. (2007). "What You Export Matters", Journal of Economic Growth, 12, 1, 1-25;
6. Hausmann, R. and Rodrik, D. (2003). "Economic development as self discovery", Journal of Development Economics, 72, 2, 602-633;
7. Valentin Cojanu (coordonator), (2010), “Potențialul competitiv al creșterii economice: linii directoare pentru o nouă politică industrială în România”, Studii de Strategie și Politici SPOS 2010, Institutul European din România, București, Octombrie, 2010
8. Mereuș, Cezar (2013), “Repartiția teritorială a companiilor noduri pe principalele activități ale economiei naționale”, manuscris;
9. Stângăciuc O., Technological Perspective on the Degree of Regional Specialization of Exports, Vol. 15, Issue 1/2012;
10. Valentin Cojanu, Drago Pâslaru (2011), “How important are agglomeration economies: a case study of Romanian industrial clusters” Review of Economic and Business Studies 4:1, pp. 35-58.
11. Zaman Gh., Vasile V., (2012), “Aspecte ale impactului ISD din România asupra exporturilor și dezvoltării durabile”, www.revecon.ro;
12. Besedes Tibor, Thomas J. Prusa (2007), “The role of extensive and intensive margins and export growth”, Working Paper 13628, <http://www.nber.org/papers/w13628>, NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, 1050 Massachusetts Avenue, Cambridge, MA 02138, November 2007
13. SCHIMBURILE COMERCIALE ALE ROMÂNIEI PE JUDEȚE în perioada 1.01. – 31.12.2012 și în perioada 1.01.-31.12.2013, Ministerul Economiei, Departamentul de Comerț Exterior și Relații Internaționale;
14. Ministerul Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri, „Analiza situației existente privind poliile de competitivitate existenți și potențiali din România”, 2011;
15. Strategia Națională pentru Competitivitate 2014-2020;
16. Strategiile Naționale de Export, 2005-2009, 2011-2015, 2014-2020.